

TO CO W ŻYCIU WAŻNE CZYLI HIERARCHIA WARTOŚCI POLSKICH I BIAŁORUSKICH STUDENTÓW

Dorota CZAKON-TRALSKI^{1*}, Wiktoria BORECKA²

^{1*} Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN; Kraków; dorota.czakon-tralski@up.krakow.pl,
ORCID: 0000-0002-7469-7379

² Pavel Sukhoi State Technical University of Gomel, Belarus; boreckawk@mail.ru,
ORCID: 0000-0002-8299-6213

* Korespondencja

Streszczenie: Formowanie systemu wartości jest istotną kwestią w procesie wychowania młodego pokolenia. Pytanie o to co w życiu ważne jest szczególnie istotne u progu dorosłości, decyduje o kluczowych wyborach młodych dorosłych. W artykule chciałabym dokonać porównania wartości polskich i białoruskich studentów, tego co dla nich ważne a co ważne nie jest. Wnioski pochodzą z badań wykonanych metodą sondażową, techniką ankiety audytoryjnej. Wylaniają się z nich podobieństwa, ale i znaczące różnice pomiędzy polskimi i białoruskimi studentami. Podobieństwa dotyczą postrzegania rodziny jako wartości najważniejszej. W innych kategoriach występują już różnice. Największe dotyczą roli pracy i polityki w życiu (ważniejsze dla białoruskich studentów) jak również przyjaciół i znajomych, wolnego czasu i religii (ważniejsze dla polskich studentów). Pomimo podobieństwa kulturowego, dziesiętków lat pozostawania w tej samej strefie wpływów politycznych, system wartości polskiego i białoruskiego młodego pokolenia jest inny.

Słowa kluczowe: system wartości, młodzież akademicka, polscy i białoruscy studenci.

WHAT IS IMPORTANT IN LIFE; THE HIERARCHY OF VALUES OF POLISH AND BELARUSIAN STUDENTS

Abstract: Forming a system of values is an important matter in the process of bringing up the young generation. The question, about what is essential in life, is particularly important at the threshold of adulthood; it determines the key choices of young adults. In my article, I would like to compare the values of Polish and Belarusian students, what is important to them and what is not. The conclusions come from surveys made using the survey method i.e. the auditorium questionnaire technique. They show similarities, but also significant differences between Polish and Belarusian students. The similarities mainly focus on the perception of the family as the most important value. In other categories, differences start to shine through. The biggest ones concern the role of work and politics in life (more important for Belarusian students) as well as friends and acquaintances, free time and religion (more important for

Polish students). Despite the cultural similarity and decades of being in the same zone of political influence, the system of values of the Polish and Belarusian young generation is different.

Keywords: value system, university students, Polish and Belarusian students.

1. Wprowadzenie

Pojęcie „wartości” funkcjonuje w wielu naukach. Przede wszystkim jest obecne w filozofii, socjologii, antropologii kulturowej, psychologii ale również w ekonomii i naukach o zarządzaniu. Sposób definiowania jest jednak różny, wynika on z odmiennych perspektyw poszczególnych nauk, skutkiem czego są zróżnicowane teorie wartości, różne sposoby ich badania i „pomiaru”. Najczęściej pod tym pojęciem, rozumie się dowolny przedmiot o charakterze materialnym lub idealnym, który dla jednostki (lub grupy) jest cenny. To „wszelki przedmiot posiadający empiryczną treść, dostępną członkom grupy społecznej, oraz znaczenie, wskutek którego jest on lub może być obiektem działalności” (Thomas, Znaniecki, 1976, s. 54).

W tym miejscu podobieństwa kończą się. Jednym z głównych problemów odmiennego spojrzenia na wartości, jest pytanie czy wartości istnieją obiektywnie, niezależnie od świadomości podmiotów, czy też mają wymiar subiektywny, czyli są wartościami wyłącznie dla kogoś. „... chodzi więc tu przede wszystkim o to, czy wartość zachowuje samodzielność wobec wartościowań będących aktami podmiotu, czy też przeciwnie, jest przez nie wytwarzana i określana” (Buczyńska-Garewicz, s. 5).

Subiektywistyczne podejście „... utożsamia dziedzinę wartości ze sferą doznań psychicznych i traktuje oceny jako ekspresję stanów wewnętrznych. Jest to pogląd całkowicie relatywizujący wartość względem podmiotu, a w szczególności względem jego aktywności wartościowania. Drugie, obiektywistyczne, przyznaje światu wartości autonomię względem świadomości, a przeżyciom aksjologicznym zdolność poznawczego ujmowania wartości. Istotą tego drugiego stanowiska jest niezrelatywizowanie wartości względem wartościujących przeżyć podmiotowych” (Buczyńska-Garewicz, s. 9).

Zatem, na pytanie o to, czym jest wartość, można dać odpowiedź, iż jest to projekcja uczucia, jakie podmiot posiada względem konkretnego przedmiotu. Wynika z tego, że rzeczy nie są wartościowe *a priori*, tylko muszą zostać najpierw ocenione, poddane procesowi wartościowania [Łobocki, 1993].

Takie podejście wyklucza jednak przyznanie obiektywnego charakteru wartościom. Wartość powinna natomiast znaleźć się w świadomości ludzkiej, zanim jednostka określi swoje subiektywne odczucia wobec danego przedmiotu [Brzozowski, 2007], ponieważ to nie uczucia powinny nadawać sens wartości. Subiektywne odczucia mają być pochodną wartości,

które podmiot może uznać. Subiektywizm skazuje więc jednostki na złudzenie własnego sprawstwa. Należy pamiętać, że „zgodność wszystkich ludzi, co do jakiegoś osądu nie czyni go ani na milimetr bardziej prawdziwym; zapewnia nam jedynie większy subiektywny spokój i zaufanie, ponieważ w głębi duszy jesteśmy ludźmi słabymi i skromnymi: przeraża nas samotność w osądach” [Gasset, 1980].

Większość teorii socjologicznych łączy w sobie obydwa stanowiska i zakłada relacyjny charakter wartości. Antonina Kłoskowska zakłada, że „wartość jest wynikiem stosunku doznającego i aktywnego podmiotu wobec pewnych przedmiotów zewnętrznego świata” (Kłoskowska, 1981, s. 175)

Z perspektywy nauk społecznych, wartości są istotne w życiu człowieka, wpływają na sposób myślenia, postawy, zachowania. Tworzą spójny system, który pozwala wyznaczyć użyteczne cele życiowe, prywatne, zawodowe, ale również nadać głębszy sens egzystencji. Wartości towarzyszą jednostkom w różnych jego aktywnościach, począwszy od tych najbardziej prozaicznych związanych z życiem codziennym, po sferę etyki, moralności i sztuki. „Mamy z nimi do czynienia «wszędzie, gdzie przerwana zostaje obojętność, czy też równorzędne relacje pomiędzy rzeczami, wszędzie gdzie jedna rzecz zostaje wybrana lub oceniona wyżej i jest bardziej od innej preferowana»” [Zuziak, 2012, s. 103].

System wartości jest również istotnym składnikiem kultury, w jakiej żyje człowiek. Stanowi ramy rzeczywistości, do której jednostka musi się odnieść. Wartości kształtują świadomość człowieka, pobudzają do aktywności, wpływają na podejmowane działania, a także integrują ludzi i scalają społeczeństwa, stymulują, ukierunkowują i stabilizują rozwój [Dyczewski 2001, s. 39].

Badania dotyczące wartości, można wobec tego, prowadzić z dwóch perspektyw: makrostrukturalnej i jednostkowej. Perspektywa „makrostrukturalna” czyli „orientacja na społeczeństwo”, przez którą można rozumieć ogląd różnych form i kategorii życia społecznego przez pryzmat aksjologii. Takie spojrzenie nie wyklucza możliwości prowadzenia badań z perspektywy jednostki („orientacja na jednostkę”), tzn. doszukiwania się u badanych osób konkretnych wartości (Szymczyk 2010, s. 4).

Chociaż życie społeczne człowieka zmienia się do późnego wieku, a każda kolejna rola społeczna wnosi nowe doświadczenia i rozwija nowe dążności, ale to „dążności społeczne rozwinięte w pierwszym okresie życia nadają główny kierunek tej ewolucji, o ile ten kierunek od samego osobnika zależy.” (Znaniński 1974, s. 115).

Świat wartości ma zatem istotne znaczenie dla wszystkich jednostek, szczególnie jednak dla osób młodych, kształtujących dopiero swoją osobowość. Jedną z ważniejszych kategorii społecznych, jest więc młodzież, a zwłaszcza ta jej część, która jest na ostatnim etapie procesu kształcenia czyli młodzież studiująca.

2. Metodologiczne podstawy badań

Formowanie systemu wartości jest ważną kwestią w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Pytanie o to co w życiu ważne jest szczególnie istotne u progu dorosłości, decyduje o dokonywanych wyborach młodych dorosłych. Od rodzaju wartości, które leżą u podstaw dążeń, działań i ocen młodych ludzi, zależy ich los jednostkowy ale też przyszłość społeczeństwa.

Kluczowym, jest zatem pytanie o wartości uznawane przez młodzież. W niniejszych artykule skupimy się na omówieniu porównawczych badań sondażowych dotyczących tych kwestii. Badania przeprowadzone zostały wśród polskich i białoruskich studentów przez Katedrę Nauk Społecznych i Humanistycznych Uniwersytetu Technicznego w Homlu (Białoruś) i Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie (Polska). Miały one szerszy charakter, dotyczyły również religijności, w tym miejscu skupimy się jedynie na problemach dotyczących podstawowych wartości i ukazaniu stopnia ich ważności. Badania wykonano metodą sondażową, techniką ankiety audytoryjnej. Weryfikowana hipoteza zakłada, iż system wartości studentów polskich i białoruskich jest podobny. Założenie to opieramy na bliskości przestrzennej, uznaniu podobieństwa kulturowego i politycznego, dziesiątków lat pozostawania w tej samej strefie wpływów.

3. Badana populacja

W badaniach uczestniczyli studenci różnych kierunków i poziomów studiów (licencjackie, magisterskie) z Krakowa (Uniwersytet Pedagogiczny) i Homla (Uniwersytet Techniczny).

Kraków i Homel to miasta o podobnej liczbie mieszkańców, będące drugim co do wielkości miastem w swoim kraju. Z tego względu w miastach tych studiuje osoby z całego kraju, z różnych środowisk. Przyjmujemy więc, że badani studenci mogą stanowić próbę reprezentatywną dla swojego kraju.

W badaniach uczestniczyło ogółem 605 studentów, 300 z Białorusi i 305 z Polski. Wśród nich 379 (62,6%) mężczyzn i 226 (37,4%) kobiet, pochodzący z miast różnych wielkości i ze środowiska wiejskiego, z narodowością bardziej zróżnicowaną u studentów z Homla (Białorusini: 80.66%, Rosjanie: 2.67%, Żydzi (jedna osoba) i o nieokreślonej narodowości: 16.34%). Natomiast wśród polskich studentów dominowali Polacy ale było również 3 Ukraińców.

4. To co w życiu ważne: wyniki badań

Studenci zostali poproszeni o wskazanie, w jakim stopniu ważne są dla niego następujące kwestie: rodzina, przyjaciele i znajomi, odpoczynek, polityka, praca i religia.

Tabela 1.

Stopień ważności rodziny a narodowość

Stopień ważności	Rodzina			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważna	284	93,1	261	87,0
Raczej ważna	17	5,6	21	7,0
Raczej nieważna	2	0,7	5	1,7
Nieważna	0	0	2	0,7
Trudno powiedzieć	2	0,7	10	3,3
N	305	100	299	100

Badania własne, Homel-Kraków 2017

Jak deklarują badani studenci, rodzina dla zdecydowanej większości (90,1%) jest bardzo ważna. Odpowiedzi takie nie są szczególnie zaskakujące. Z badań prowadzonych w różnych miejscach na świecie wynika, że w większości państw rodzina jest uważana za „bardzo ważną”, średnio deklaruje tak 89% badanych. Pomiędzy poszczególnymi państwami są jednak znaczące różnice. W Chinach 61% respondentów dało taką odpowiedź natomiast w Nigerii, Indonezji, Bośni i Hercegowinie a także na Filipinach 99%. W krajach europejskich najwyższe wskaźniki oraz średnie były niższe, rodzinę uważało za bardzo ważną średnio 84% respondentów, najmniej Litwinów (66%) i Estończyków (68%) a najwięcej (92-95%) Maltańczyków, Irlandczyków i Polaków (Jasińska-Kania, s. 228).

W przypadku polskich i białoruskich studentów widoczna jest różnica, chociaż nie tak spektakularna jak między Chinami a Polską. Polacy o 5 punktów procentowych częściej (93,1%) deklarują, że rodzina jest bardzo ważna niż ich białoruskie koleżanki i koledzy (87,0%). Wśród Polaków jedynie dla 2 osób rodzina jest „raczej nieważna” i tyle samo ma problem z odpowiedzią na to pytanie. Nie ma osób wskazujących zupełną „nieważność” rodziny. Natomiast wśród białoruskich tacy są, 2 studentów uważa, że rodzina jest „nieważna”, 5 deklaruje, że „raczej nieważna” i aż 10 osób ma problem z określeniem stopnia ważności rodziny, wybierając odpowiedź „trudno powiedzieć”.

W tym miejscu można jeszcze wspomnieć o innej wizji rodziny, która wyłania się pytania o to, kto jest głową rodziny?

Tabela 2.
Głowa rodziny a narodowość

Mąż jest głową rodziny	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Tak	133	43,6	226	75,3
Nie	165	54,1	61	20,3
Trudno powiedzieć	7	2,3	12	4,0
N	305	100	300	100

Badania własne Homel-Kraków 2017

Ponad $\frac{3}{4}$ białoruskich studentów jednoznacznie deklaruje, że jest to mąż. Z takim stanowiskiem nie zgadza się większość polskich studentów (54,1%). Trudność z odpowiedzią na to pytanie ma 3,1% respondentów, przy czym są to częściej Białorusini.

Kolejnym pytaniem, z którego ukazuje się inny model rodziny preferowany przez studentów, jest pytanie o możliwość rezygnacji przez kobietę na jakiś czas z założenia rodziny i urodzenia dziecka.

Tabela 3.
Założenie rodziny i posiadanie dziecka a narodowość

Czy możliwe jest zrezygnowanie przez kobietę na jakiś czas z założenia rodziny i urodzenia dziecka	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Tak	275	90,2	171	57
Nie	24	7,9	127	42,3
Trudno powiedzieć	6	2,0	2	0,7
N	305	100	300	100

Badania własne Homel-Kraków 2017

Co prawda większość studentów, prawie $\frac{3}{4}$ (73,7%) uznaje, że tak, jest taka możliwość, ale, jeżeli uwzględnimy narodowość, to różnica w tej deklaracji jest ogromna. Zdecydowana większość polskich studentów (90,2%) i nieznaczna większość białoruskich dokonała takiego wyboru, różnica to ponad 30 punktów procentowych.

Kolejną badaną kwestią było określenie stopnia ważności przyjaciół i znajomych.

Tabela 4.
Stopień ważności przyjaciół i znajomych a narodowość

Stopień ważności	Przyjaciele, znajomi			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważni	177	58,0	122	40,7
Raczej ważni	120	39,3	147	49
Raczej nieważni	5	1,6	12	4,0
Nieważni	0	0	9	3,0
Trudno powiedzieć	3	1,0	9	3,0

Badania własne Homel-Kraków 2017

Blisko połowa badanych osób (49,4%) uważa przyjaciół i znajomych za bardzo ważnych. Jednak gdy uwzględnimy narodowość, to różnice są istotne. Zdecydowanie częściej deklaracje takie składają polscy (58,0%) niż białoruscy (40,7%) studenci. Wśród białoruskich studentów dominuje uznanie przyjaciół i znajomych za „raczej ważnych” (49%), która to

kategoria jest zdecydowanie mniej popularna wśród Polaków (39,3%). Warto również podkreślić różnicę w uznaniu przyjaciół i znajomych za „nieważnych”. Deklaracji takich nie było wśród Polaków a złożyło ją 9 studentów Białoruskich.

W przytaczanych już badaniach dotyczących różnych państw na świecie i w Europie, odsetek osób deklarujących, że przyjaciele i znajomi są bardzo ważni, jest bardziej zbliżony do deklaracji studentów białoruskich niż polskich. Średnia dla Europy to 43%, a dla świata 44%.

Wydaje się, że ważność przyjaźni jest istotną cechą systemu wartości w społeczeństwie polskim, wartość ta ma silny emocjonalny ładunek dla wielu Polaków. Już w 1979 r. Stefan Nowak zwracał uwagę na fakt, że przyjaciele są prawdopodobnie ważniejsi dla Polaków niż dla ludzi w wielu innych narodach, dla których może być zaskakująca informacja, jak bardzo więzi przyjacielskie, i powinności wobec przyjaciół są w Polsce podobne do więzi i powinności obowiązujących w rodzinie (Nowak 1979).

Kolejne pytanie dotyczyło oceny stopnia ważności odpoczynku dla respondentów.

Tabela 5.

Stopień ważności odpoczynku a narodowość

Stopień ważności	Odpoczynek			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważny	108	35,4	76	25,3
Raczej ważny	174	57,0	174	58,0
Raczej nieważny	19	6,2	36	12
Nieważny	1	0,3	5	1,7
Trudno powiedzieć	3	1,0	8	2,7

Badania własne Homel-Kraków 2017

Wśród odpowiedzi na to pytanie, najwięcej jest takich, które uznają go za „raczej ważny” (57,5%). Narodowość nie różnicuje w istotnym stopniu tych odpowiedzi. Ale już druga co do frekwencji deklaracja „bardzo ważny”, która ogółem została wybrana przez 30% respondentów, zdecydowanie częściej pojawia się u polskich studentów (35,4%) niż u białoruskich (25,3%). Za raczej nieważny odpoczynek został uznany przez 9,1% badanych, prawie dwa razy częściej przez białoruskich (12%) niż polskich studentów (6,2%). Na świecie deklaracje dużej wagi przywiązywanej do odpoczynku i wolnego czasu wahają się od 5-7% w Pakistanie, Wietnamie i Chinach do 62% w Wenezueli i 66% w Salwadorze. Natomiast w Europie od 15% na Litwie, 17% Łotwie, 19% w Estonii do 54% w Szwecji, 53% w Holandii, i 51% w Wielkiej Brytanii (Jasińska-Kania, s. 229).

Kolejna kwestia to stosunek do polityki. Ogółem w ocenie polityki dominują odpowiedzi niezdecydowane, wyrażające się użyciem partykuły „raczej”. Nieznacznie częściej „raczej ważna” (37,4%) nad „raczej nieważna” (37,2%).

Tabela 6.
Stopień ważności polityki a narodowość

Stopień ważności	Polityka			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważne	17	5,6	19	6,3
Raczej ważne	101	33,1	125	41,7
Raczej nieważne	112	36,7	113	37,7
Nieważne	72	23,6	35	11,7
Trudno powiedzieć	3	1,0	7	2,3

Badania własne Homel-Kraków 2017

Odpowiedzi te są jednak zróżnicowane jeżeli uwzględnimy narodowość. Więcej polskich studentów uważa, że polityka jest raczej nieważna (36,7%) niż, że jest raczej ważna. Wśród studentów białoruskich jest odwrotnie, więcej uważa, że jest raczej ważna (41,7%) niż raczej nieważna (37,7%). Należałoby jeszcze wspomnieć o kategorii „nieważna”, która ogółem została wybrana przez blisko 1/5 respondentów (17,7%), i podkreślić, że wyboru takiego dokonała prawie ¼ polskich studentów i niespełna 12% białoruskich. Tak więc polscy studenci prawie dwa razy częściej niż białoruscy uważają, że polityka w ogóle jest nieistotna.

Za bardzo ważną uznało politykę jedynie 6% studentów, nieznacznie częściej białoruskich (6,3%) niż polskich (5,6%). Taka ocena nie odbiega jednak zasadniczo od badań w innych krajach, jedynie około 9% Europejczyków uważało, że jest ona bardzo ważna. Dla badań ogólnoswiatowych takich wyborów było nieco więcej (ok.13%). Największą wagę przypisywano polityce tam, gdzie dochodziło do konfliktów, np. o podłożu narodowościowym, jak Gruzja (24%), Kosowo (20%), Armenia ale także w niektórych rozwiniętych krajach demokratycznych jak Francja i Szwajcaria (po 13%) oraz Holandia (12%). Najniższe odsetki badanych, uznających politykę za bardzo ważną odnotowano na Litwie i w Estonii (3%) (Jasińska-Kania).

Na pytanie o istotność pracy, respondenci najczęściej deklarują, że jest ona „raczej ważna” (52,9%).

Tabela 7.
Stopień ważności pracy a narodowość

Stopień ważności	Praca			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważne	103	33,8	124	41,3
Raczej ważne	177	58,0	143	47,7
Raczej nieważne	19	6,2	19	6,3
Nieważne	4	1,3	3	1,0
Trudno powiedzieć	2	0,7	10	3,3

Badania własne Homel-Kraków 2017

Jednak są duże różnice jeżeli uwzględnimy narodowość, to Polacy zdecydowanie częściej udzielali takiej odpowiedzi (58%) niż Białorusini (47,7%). Białorusini dominowali z kolei w uznaniu pracy za „bardzo ważną” (41,3% w stosunku do 33,8% przy średniej ogółem 37,5%). Na świecie średnia dla uznania pracy za „bardzo ważną” wynosi 65%, od 40-45%

w Danii, Anglii, Irlandii Północnej, a poza Europą na Tajwanie i Nowej Zelandii do 95-96% w Tanzanii, Salwadorze i na Filipinach (Jasińska-Kania, s. 228).

Jeżeli chodzi o stosunek do religii to najczęściej osób wybrało kategorię „raczej ważna” (34,5%).

Tabela 8.

Stopień ważności religii a narodowość

Stopień ważności	Religia			
	Polacy		Białorusini	
	n	%	n	%
Bardzo ważne	102	33,4	41	13,7
Raczej ważne	124	40,7	85	28,3
Raczej nieważne	53	17,4	92	30,7
Nieważne	24	7,9	72	24,0
Trudno powiedzieć	2	0,7	9	3,0

Badania własne Homel-Kraków 2017

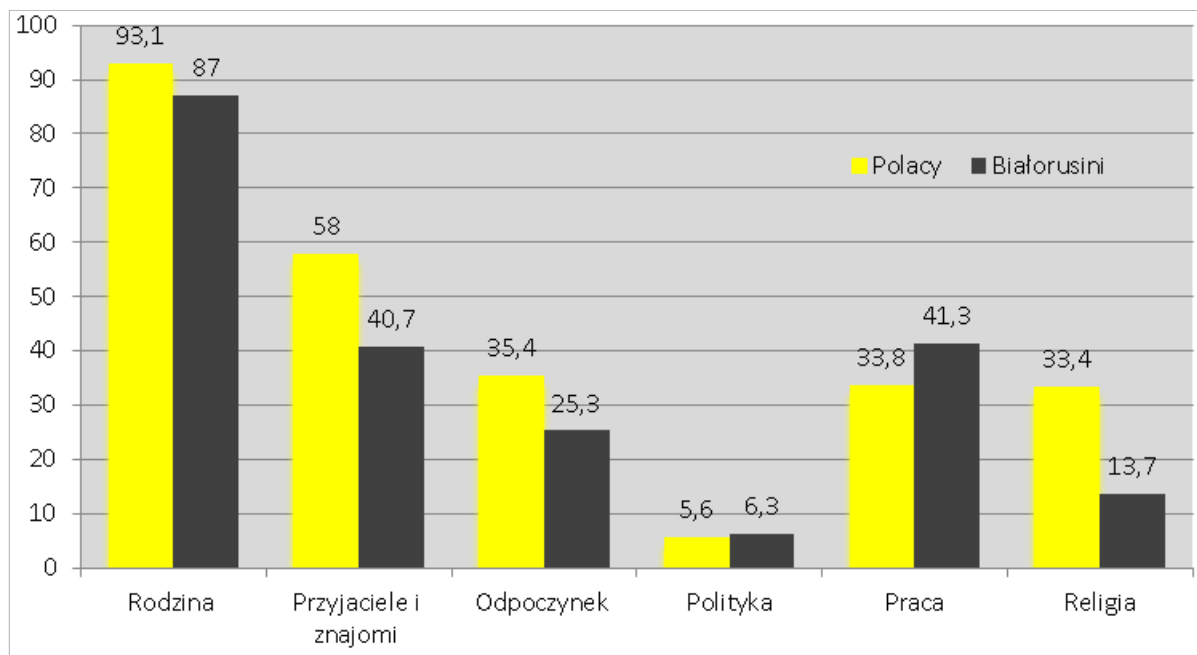
Jednak gdy na ten wybór popatrzymy przez pryzmat narodowości, to widać istotne różnice. Zdecydowanie częściej taką deklarację złożyli polscy (40,7%) niż białoruscy (28,3%) studenci. Drugi co do frekwencji wybór polskich studentów dotyczył odpowiedzi „bardzo ważna” (33,4%), natomiast drugi wybór białoruskich studentów „raczej nieważna” (30,7%). Proporcjonalnie jeszcze większa różnica dotyczy uznania religii za „nieważną”. Wyboru takiego dokonało trzy razy więcej białoruskich studentów, gdyż niespełna 8% polskich i 24% białoruskich.

Warto dodać, że w badaniach ogólnopolskich (2008) uznanie religii za bardzo ważną zadeklarowała podobna liczba respondentów (31%) przy średniej europejskiej 23% (Jasińska-Kania s. 233).

Podsumowanie

Chociaż Polska i Białoruś są państwami sąsiadującymi, o wieloletniej wspólnej historii, pozostającymi przez większość XX wieku w tej samej strefie wpływów politycznych, to jednak, pomimo pewnych podobieństw, z badań wyłania się inny system wartości młodego pokolenia.

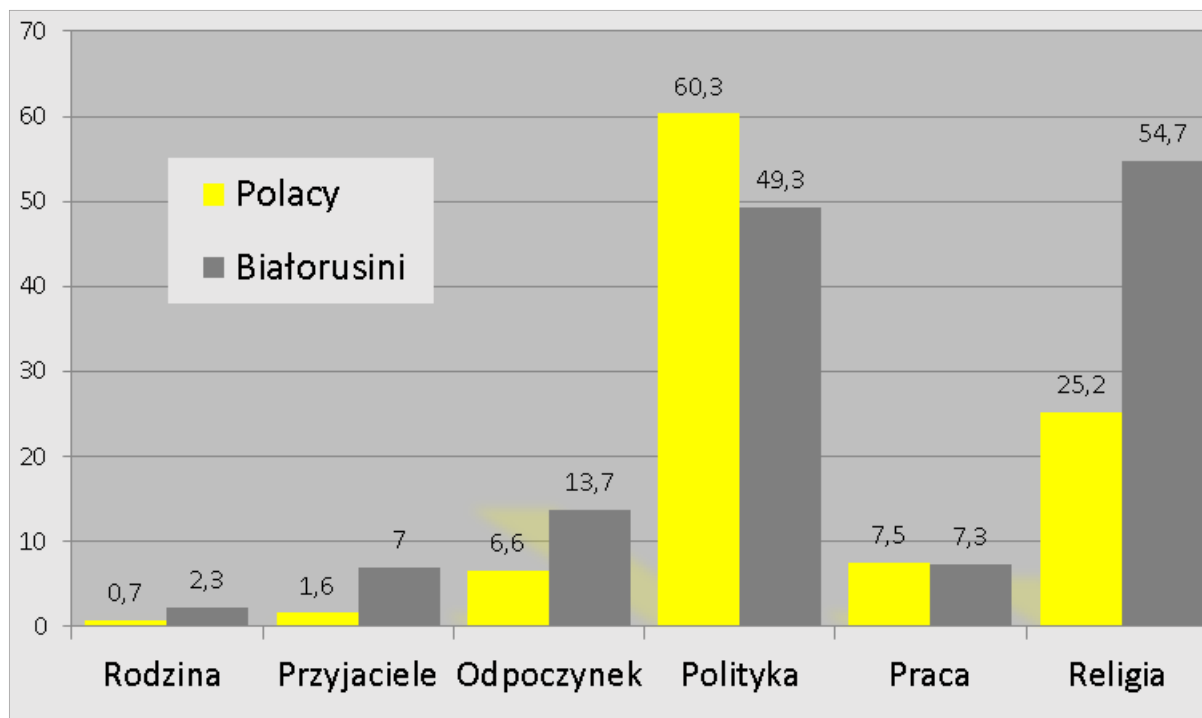
Wprawdzie rodzina jest (prawie) tak samo ważna dla polskich jak i białoruskich studentów, to jednak wyobrażenie o niej jest inne. Przede wszystkim polscy i białoruscy studenci mają inne wyobrażenie dotyczące roli kobiety. Białorusini, wiążą ją przede wszystkim z założeniem rodziny i urodzeniem dziecka. Również pozycja mężczyzny jest inna, 75,3% Białorusinów uważa, że to mąż jest głową rodziny, natomiast większość Polaków (54%) uważa, że tak nie jest.

Rysunek 1. *To co w życiu bardzo ważne (w %).* Badania własne 2017

Przyjaciele i znajomi w większym stopniu są ważni dla Polaków niż dla Białorusinów. Stosunek do odpoczynku jest podobny, raczej ważny dla większości zarówno polskich, jak i białoruskich studentów. Natomiast polityka w większym stopniu jest ważna dla Białorusinów niż dla Polaków. Praca dla Białorusinów jest raczej ważna i bardzo ważna, dla Polaków również jest ważna, ale z mniejszą intensywnością.

Największa jednak różnica dotyczy stosunku do religii. Dla Polaków jest raczej ważna, natomiast dla Białorusinów raczej nieważna.

Rysunek 2. *To co w życiu nieważne (raczej nieważne i nieważne).* Badania własne 2017

Stosunek do religii jest zapewne pochodną tego, iż życie religijne w państwach byłego bloku wschodniego było poddane represjom. W teoretycznej koncepcji reżimu komunistycznego, propagującego ateizm nie było miejsca dla Kościoła jako niezależnej instytucji wyznaniowej. Promowanie ateizmu w poszczególnych państwach regionu było jednak w różny sposób realizowane. W czasach gdy w Polsce, z ograniczeniami ale jednak budowano Kościoły, na Białorusi były one burzone lub zamieniane na obiekty niezwiązane ze sferą sakralną. Po upadku komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej religia mogła się już swobodnie rozwijać. Jednak jest to czas napływających z Europy Zachodniej prądów sekularyzacyjnych.

Bibliografia

1. Bebiroglu N., Roskam I., Straten Waillet N., *Discussing Religion: Exploring the Link Between Parental Religious Socialization Messages and Youth Outcomes*, *Review of Religious Research*, Vol. 57, No. 4 (December 2015), pp. 555-573.
2. Buczyńska-Garewicz H., (1975), *Uczucia i rozum w świecie wartości. Z historii filozofii wartości*, Wrocław - Warszawa - Kraków – Gdańsk.
3. Brzozowski P. (2007), *Wzorcową hierarchia wartości. Polska, Europejska czy Uniwersalna – Psychologiczne badania empiryczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
4. Dyczewski L., (2001), *Miejsce i funkcja wartości w kulturze*, [w:] *Kultura w kręgu wartości*, red. L. Dyczewski, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
5. Gasset J.O. (1980), *Dehumanizacja sztuki i inne eseje*, Czytelnik, Warszawa.
6. Ignatczyk, W., (2002), *System wartości rodzinnych młodzieży polskiej końca XX wieku*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Centrum Badań nad Rodziną, Poznań.
7. Jasińska-Kania A., (2011), *Dynamika zmian wartości Polaków na tle europejskim EVS 1990-1999-2008*, w: Bucholc M., Mandes S., Szawiel T., Wawrzyniak J., *Polska po 20 latach wolności*, Warszawa.
8. Kłoskowska A., (1981), *Socjologia kultury*, Warszawa.
9. Łobocki M. (1993), *Pedagogika wobec wartości* [w:] Śliwerski B., *Kontestacje pedagogiczne*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
10. Nowak S., *System wartości społeczeństwa polskiego* (w:) *Studia Socjologiczne* 1979, 4(75).
11. Szymczyk J., (2010), *Wokół wartości i więzi społecznych Polaków. Wybrane aspekty i tendencje*, „Zeszyty Naukowe KUL”, nr 4(212).
12. Thomas W.I., Znaniecki F., (1976), *Chłop polski w Europie i Ameryce*, Warszawa.

13. Wagener L., Furrow J. L., King P. E., Leffert N., Benson P., Religious Involvement and Developmental Resources in Youth, *Review of Religious Research*, 2003, Vol. 44, No. 3, pp. 271-284, DOI: 10.2307/3512387.
14. Znaniecki F., (1974), *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, PWN, Warszawa.
15. Zuziak W. (2012), *Aksjologia Louis'a Lavelle'a wobec ponowoczesnego kryzysu wartości*, Wydawnictwo WAM, Kraków.